

erg curieus. Hoe is het dan immers met je gesteld? Ben je dan een rots in de culturele branding van tegen de beschaving opstuwende aberraties? Of lijd je dan veeleer aan een vorm van hardhorendheid die je doof maakt voor schrijvers en dichters die 'de ruimte van het volledige leven tot uitdrukking brengen', om met Lucebert te spreken? Of ben je dan gewoon bekrompen? Ik kom tot mijn conclusie. De normen en praktijk van de criticus Van Duinkerken zijn door Mariëlle Polman vakkundig geïnventariseerd. Daarvoor heb ik alle lof. Maar de lectuur van haar bewonderenswaardig nauwgezette proefschrift roept een aantal vragen op die de inventarisatie te boven gaan en die te belangrijk zijn om niet te beantwoorden.

Deze 'wijwaterreus' verdient naar mijn opvatting meer dan bijgezet te worden. Hem moet ook de maat worden genomen. Polman heeft nu een monument voor hem opgericht, zeker, maar ik zou willen weten welk formaat en gewicht dit monument nu eigenlijk heeft. Ik zou met andere woorden willen weten of het van piepschuim, hout, brons, zilver of goud is, en op welke plein van de republiek der Nederlandse letteren het geplaatst dient te worden.

Ook dit dient te geschieden aan de KUN. Deze instelling is het aan haar ontstaansgeschiedenis verplicht. Of hangt Van Duinkerken portret daar soms voor niemandal in de professorenkamer?

Wilbert Smulders

H. W. van den Doel, *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië* (Amsterdam: Prometheus, 2000, 419 blz., f47,50, ISBN 90 5333 888 8).

Waarom verliep de dekolonisatie van Nederlands-Indië zo moeizaam. Dat is de kernvraag van dit overzichtswerk waarmee Van den Doel in de sporen treedt van C. Smit (*De liquidatie van een imperium* uit 1962) en L. de Jong (Deel XII van diens *Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, 1988). Van den Doel baseert zich bijna uitsluitend op de vele deelstudies die sinds de jaren zeventig over de strijd met de Republiek Indonesië zijn verschenen en de onvolprezen twintigdelige bronnenuitgave over de Nederlands-Indonesische betrekkingen in de jaren 1945-1950. Ingewijden zullen in dit boek dan ook geen nieuwe vondsten aantreffen. Het ontleent zijn kracht aan de scherpe analyses, heldere synthese en de compacte weergave van de ontwikkelingen, al moet daarvoor helaas ook een onooglijk klein lettertype soelaas bieden.

De centrale stelling van Van den Doel is dat bovenal het besef een roeping te moeten vervullen in de Indonesische archipel een 'achtenswaardig' Nederlands afscheid in de weg stond. De wortels van dit roepingsbesef zoekt hij uiteraard bij de ethische politiek. Rond 1900 stelde Nederland zich tot doel de bevolking te ontwikkelen door de opbouw van een moderne koloniale staat, bestuurd met behulp van een westers geschoolde inheemse elite, die op den duur zelfbestuur kon worden gegund, maar blijvende banden met Nederland zou behoeven. Vanaf 1920 koos Nederland voor een conservatievere koers. Het bouwde aan een autocratische staat waarbij het de traditionele inheemse bestuurselite als bondgenoot koos en de westers geschoolde Indonesiërs, product van de ethische politiek, buitensloot. Met het cultuurrelativisme als legitimatie was er zo tot in lengte van dagen voor Nederland een plicht in de archipel weggelegd. Deze koloniale ideologie was na de Pacificoorlog nog springlevend. De koloniale staat niet. Van den Doel beklemtoont dat zij al voor 1942 een fragiele constructie was. De Japanse bezetting was slechts de katalysator voor de onvermijdelijke explosie in augustus 1945. De westers geschoolde nationalistische beweging, de oude inheemse bestuursaristocratie en vele islamleiders sloten zich, opgestuwd door de revolutionaire jeugd, op Java en Sumatra aaneen in hun streven naar een onafhankelijk Indonesië.

Het Nederlandse antwoord op de Indonesische revolutie werd volgens Van den Doel in diepste wezen bepaald door het Nederlandse ongeloof dat zijn rol in Indonesië zou zijn uitgespeeld. Nederland had, zoals minister Jonkman het zo treffend uitdrukte, recht op een taak overzee, ongeacht het zelfbeschikkingsrecht van Indonesië dat hij in theorie eveneens erkende (158). Ook Van Mook, Nederlands grote en meeste verlichte roerganger in Batavia, koesterde deze tegenstrijdige opvattingen. Enerzijds wilde hij in een razend tempo alsnog een moderne koloniale staat opbouwen, zij het noodgedwongen in federale vorm. Anderzijds beseftte hij dat hij zaken moest doen met de regering van de Republiek om zijn staat ook op Java en Sumatra vorm te kunnen geven. Een koloniaal bewind kan slechts functioneren met de medewerking van gezaghebbende inheemse elites benadrukt Van den Doel en ook Van Mook onderkende deze koloniale wijsheid. Het dichtst bij een vreedzaam compromis kwam Nederland eind 1946 te Linggadjati. Die kans werd echter verspeeld in Den Haag, waar KVP en PvdA eendrachtig via een 'zware' Nederlands-Indonesische Unie de blijvende band met Nederland veilig wilden stellen. Daarna begon in feite het Nederlandse demasqué, omdat roepingsbesef definitief de overhand kreeg over realiteitszin. Een eerste militaire actie moest een splitsing in de revolutionaire gelederen teweeg brengen, zodat de Republiek toch als deelstaat kon worden ingelijfd in de federatie naar Nederlandse snit. De internationale gemeenschap doorkruiste dit scenario en nieuwe onderhandelingen over oude thema's, de positie van de Republiek binnen de federatie voor en de zwaarte van de Unie na de soevereiniteitsoverdracht, volgden. Ondertussen spon de Republiek garen bij het onder invloed van de Koude Oorlog veranderende internationale tij in Azië, terwijl Van Mook's 'afbrokkelingspolitiek', de opbouw van de moderne koloniale staat in de door Nederland bezette gebieden, schipbreuk leed. Slechts de feodale elite of zwakke minderheidsleiders waren tot samenwerking geneigd, zolang dit althans hun eigen positie kon versterken. Na het tweede Nederlandse militaire offensief verzetten zij dan ook de bakens. Het internationale en militaire fiasco dat zich toen aftekende, dwong ook Nederland de Indonesische werkelijkheid onder ogen te zien: de Indonesische revolutie had een Indonesische staat voortgebracht die zich niet de les wilde laten lezen door leerlingen van Multatuli, alle goede bedoelingen ten spijt.

Met deze analyse neemt Van den Doel krachtig stelling tegen het revisionisme van P. J. Drooglever en met name J. J. P. de Jong, die stelt dat Nederland eind 1945 een progressief beleid ontwikkelde, gericht op de geleidelijke dekolonisatie van Nederlands-Indië. Radicale tegenkrachten in de Republiek verhinderden echter dat de *diplomasi* kon zegevieren. Dit meningsverschil is niet alleen een kwestie van definiëring van het begrip dekolonisatie. De Jong en Van den Doel verschillen fundamenteel van mening over de achterliggende bedoelingen van de Nederlandse, Nederlands-Indische en Republikeinse regering. Waar De Jong grote waarde hecht aan de Nederlandse erkenning van het Indonesische recht op zelfbeschikking wijst Van den Doel op de gelijktijdige inperking van dit recht in Den Haag en het federale en militaire alternatief dat in Batavia werd ontwikkeld om de zelf opgelegde taak te kunnen voortzetten. Dat was niet het vereiste 'grootse gebaar' om de Republikeinse regering, laat staan haar radicale achterban van Nederlands dekolonisatie bedoelingen te overtuigen. Want Van den Doel benadrukt in tegenstelling tot De Jong niet de meningsverschillen in het Republikeinse kamp over de weg naar 100% *merdeka*, maar de eensgezindheid over dit einddoel en de onaanvaardbaarheid van de Nederlandse post-Linggadjati-voorstellen voor zowel gematigde als radicale nationalist. De laatste behoefden de regering er niet van te overtuigen dat zij hun de facto soevereine staat niet mocht laten degraderen tot een machteloze deelstaat.

Met deze overtuigende analyse plaatst Van den Doel zich in de lange rij van historici die het Nederlandse beleid in navolging van De Kadet (1949) karakteriseren als het treurspel der gemiste kansen. Of het roepingsbesef echter de belangrijkste oorzaak is voor dit conservatieve beleid

zoals Van den Doel betoogt blijft echter de vraag. Achter het drijven van Rommes KVP naar een Unie school zoals J. Bank eerder blootlegde niet zozeer koloniale missiedrift als wel het verlangen om Nederlands positie als middelgrote mogendheid te behouden, zoals ook Frankrijk aan zijn koloniën hing vanwege zijn door de oorlog gehavende internationale positie. Roepingsbesef en de bescherming van economische belangen, door Baudet eerder aangewezen als een van de Nederlandse drijfveren, sluiten elkaar ook bepaald niet uit. Van Mook, volgens Van den Doel geen vriend van het westers bedrijfsleven, sprak in 1949 nog steeds van de noodzaak westerse economische waarden te beschermen (341). Het inzicht dat een koloniale relatie hiervoor geen voorwaarde was, won slechts langzaam veld in Nederland.

Van den Doel schuwt morele oordelen niet, zie de hierboven geciteerde kwalificatie 'achtenswaardig'. Daarbij baseert hij zich mede op een internationale vergelijking van het Nederlandse 'dekolonisatiebeleid', dat volgens hem de meeste overeenkomsten vertoonde met het Franse in Indochina. Ook dat getuigde van weinig realiteitszin en mondde uit in een dekolonisatieoorlog. Die karakteristiek had overigens ook in het Nederlands-Indonesische geval niet misstaan. Van den Doel duidt nu de Nederlandse militaire offensieven, bekend als de politionele acties, aan als de eerste en tweede Nederlands-Indonesische oorlog en de guerrilla daarna als vuile oorlogen, alsof er niet aanhoudend buiten de conferentiezalen een en dezelfde oorlog werd uitgevochten. Juist aan die dekolonisatieoorlog ontleende het Republikeinse leger zijn toonaangevende positie in de Republiek. Dat, tezamen met de autocratische bestuurstraditie en het bezoedelde federale idee dat Nederland achterliet — in tegenstelling tot de democratische erfenis van het Britse bewind in India — vormt nog steeds een last voor Indonesië en een reden te meer waarom het Nederlandse beleid geen waardering verdient. Desalniettemin is van een Nederlands schuldcomplex geen sprake meer stelt Van den Doel. De morele stellingen die hij betreft, doen echter anders vermoeden, althans waar het Nederlandse historici betreft. Zijn even scherpzinnige als leesbare analyse biedt in ieder geval stof genoeg voor een debat.

Petra Groen

J. de Bruijn, e. a., ed., *Een vreemde man, en die ons vreemd ontviel. Liber amicorum voor E. W. A. Henssen (1950-1999)* (Amsterdam: Bas Lubberhuizen, 2000, 432 biz., f65,-, ISBN 90 76314 48 9).

Het is een oud debat. Moet een biografie, in de letterlijke betekenis van het woord, het gehele leven van de hoofdpersoon beschrijven? Of dient de aandacht vooral te zijn gericht op de daden waardoor de betrokkene zich heeft onderscheiden? De laatstgenoemde visie heeft vanaf de negentiende eeuw de eerstgenoemde vrijwel volledig terzijde gedrongen. Maar naarmate het biografische genre in de laatste decennia van de vorige eeuw nieuwe wegen ging verkennen, werd de vanzelfsprekendheid om in levensbeschrijvingen leven en werk aan elkaar gelijk te stellen steeds vaker aangevochten. Langzaam maar zeker begonnen de 'generalisten' terrein te winnen op de 'reductionisten'. Die voorzichtige terreinwinst werd overigens hoofdzakelijk in het buitenland geboekt, met name in Groot-Brittannië. In Nederland hebben de 'reductionistische' biografieën tot op de dag van vandaag nog steeds de overhand.

Deze tegenstelling tussen de ouderwetse, beperkte biografieopvatting en de moderne benaderingswijze die het gehele leven — inclusief de persoonlijkheid en het persoonlijke wedervaren — van de hoofdfiguur tot uitgangspunt neemt, weerspiegelt zich in de vierentwintig opstellen die zijn samengebracht in het *liber amicorum* voor de op tragische wijze overleden historicus Emile Henssen. Gezien Henssens belangstelling voor 'het persoonlijke element in de geschie-